

Zůstaneme-li u v předmluvě uvedené představy „archeologie“, narážíme při pátrání po kořenech židovského kalendáře na základní text judaismu – Tóru. Z ní vyplývá, že židovský kalendář má respektovat přirozenou délku měsíců, přitom ale udržovat jednotlivé měsíce roku v daných ročních obdobích tak, aby Pesach byl vždy jarním a Sukot podzimním svátkem. Než si celou záležitost objasníme, odbočme krátce k obecnější představě o kalendáři.

Kalendářem obvykle rozumíme souhrn pravidel pro počítání dnů, týdnů a měsíců v roce. Ve většině případů vznikl na základě pozorování pravidelně se opakujících přírodních jevů, především pohybů nebeských těles. Výjimku představuje týden, který se odvozuje od biblického příběhu o stvoření světa. Z pohybů nebeských těles se jedná o rotaci Země, oběh Měsíce kolem Země a oběh Země kolem Slunce. Protože ani měsíc ani rok nejsou celými násobky dne, byla zde snaha nějakým způsobem tato různě dlouhá období sladit. Tak vznikaly kalendáře lunární, solární a lunisolární. Lunární se řídí fázemi Měsíce a nerespektuje délku roku podle oběhu Země kolem Slunce. Opačným principem se řídí solární kalendář. Lunisolární kalendář je založen na kombinaci obou uvedených kalendářů.

Samotný název – „kalendář“ – je odvozen z latinského slova „calendae“, které označovalo první den v měsíci římského kalendáře, resp. ze soupisu dlužníků (calendarium), který získal svůj název podle římského pravidla splácet dluhy (úroky) vždy první den v měsíci.

S otázkou kalendáře také souvisí stanovení data, ke kterému se vztahuje počítání roků – letopočet. Většina civilizací si zvolila počátek svého kalendáře na podkladě události, kterým přikládala rozhodující význam. Staří Římané přiřadili rok „jedna“ legendárnímu založení svého města. Křesťané za počátek nové éry považují narození zakladatele svého učení a my toto jejich počítání pro jeho rozšířenost nazýváme občanským letopočtem (o. l.). Islám-

ská společnost si za počátek kalendáře stanovila odchod proroka Mohameda z Mekky do Medíny (r. 622 o. l.). Např. i Francouzi zahájili v průběhu své Velké revoluce na konci 18. století o. l. nové počítání, po porážce revoluce se však vrátili zpět k občanskému kalendáři.

Judaismus, odvolávající se na stvoření světa a vztah člověka ke Stvořiteli, chápe za počátek světa okamžik, kdy Bůh učinil z Adama prvního člověka. To se podle tradice odehrálo na Roš hašana (Nový rok) před bezmála pěti tisíci a osmi sty lety (na podzim roku 2005 o. l. začal židovský rok 5766). Proto, když počítáme „židovským“ způsobem, dodáváme vždy: MIBRIAT HAOLAM (od stvoření světa).

Nejen letopočet se v židovském kalendáři liší, jiná je i povaha kalendáře. Některé jeho zvláštnosti se pokusíme vysvětlit. Rok většiny kalendářů se skládá z dnů, týdnů a měsíců. V tom se ani židovský rok neliší. Jak se ale učíme z příběhu o stvoření světa, večer podle židovské tradice předchází ráno, protože je v Tóře psáno: „...a byl večer a bylo jitro, den první.“ Proto v našem kalendáři den začíná tmou, proto šabat začíná již v pátek se západem Slunce. Stejně tak i ostatní židovské dny a svátky začínají večerem. A s nástupem další noci, při východu hvězd, končí.

Sobota, šabat, byla posledním ze sedmi dní stvoření světa. Na památku této skutečnosti začínáme každý týden (vždy po sobotě) nedělí, které hebrejsky říkáme: JOM RIŠON (den první).

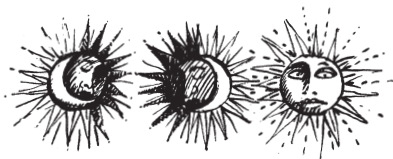
Také délka měsíce se v našem kalendáři liší. Křesťané převzali kalendář (juliánský) od Římanů, kteří se zase nechali inspirovat Egypťany. Jedná se o solární kalendář (princip zůstal stejný i u gregoriánského kalendáře, který byl v 16. století o. l. přijat katolickou církví a dnes je nejrozšířenějším typem kalendáře). Řídí se tedy oběhem Země kolem Slunce, který trvá 365 dní (přesněji 365,24). Občanský rok je tedy dlouhý 365 dní (a čtvrt, proto přestupný rok) a dělí se na 12 měsíců. Tím ovšem není plně respektován pohyb Měsíce kolem Země (měsíce jsou u gregoriánského kalendáře delší, než by odpovídalo lunárním fázím). Naopak muslimové podřídili svůj kalendář zcela Měsíci a jeho oběhu kolem planety Země a každým „novem“ jim začíná nový kalendářní úsek – měsíc. Měsíční (lunární) fáze se opakují každých 29,5 (a kousek) dne. Vynásobíme-li toto číslo 12 měsíci, vytvoříme si rok, který bude mít pouze 355 dní. To je délka muslimského roku. Proto ani jeden z těchto kalendářů není přesný. Muslimům putují měsíce ročními

dobami, jednou slaví postní měsíc ramadán v létě, jednou v zimě (k posunu o celý solární rok dochází jednou za 32,5 roku). Křesťanům naopak neustále utíkají lunární fáze. Jednou je úplňk desátého, jindy patnáctého dne měsíce atd.

Židovský kalendář je vyváženým kompromisem. Respektuje lunární fáze i oběh planety Země kolem její hvězdy. Náš kalendářní měsíc začíná vždy po novu (když se objeví první srpek „nového“ Měsíce), svátky ale zůstávají ve svých ročních obdobích, takže Pesach je vždy na jaře, Sukot na podzim a Chanuka v zimě. Toho docílujeme vsunutím přestupného, třináctého, měsíce jednou za tři roky. Tak vyrovnáme ztrátu kratších let podle lunárního kalendáře a zabráníme dlouhodobým odchýlkám mezi oběma systémy. Židovský kalendář je tedy lunisolární. (Stručně řečeno, deset dní, které chybí každému roku do počtu 365 dní, se za tři roky promění v jeden měsíc. Koho trápí detaily, necht' vezme v potaz, že ve skutečnosti tak činíme přesněji sedmkrát za devatenáct let.)

V době, kdy stával v Jeruzalémě Chrám, rozhodoval o vsunutí třináctého měsíce vždy nejvyšší rabínský soudní dvůr – Sanhedrin. Ve 4. století občanského letopočtu (359 o. l.), když se stupňoval římský protižidovský útlak, ustanovil rabín Hilel II. pevný kalendářní systém, do něhož zakomponoval všechny výše uvedené prvky a mnohé další, o nichž se nezmiňujeme. Tímto pevným kalendářem se řídíme dodnes.

Roš chodeš

roš znamená hebrejsky hlava. Roš chodeš (doslova hlava měsíce; Nový měsíc) zahajuje každý židovský měsíc. Historické okolnosti vztahující se k Roš chodeš jsou poměrně komplikované, proto si nemůžeme odpustit kratší odbočku.

První den měsíce nisan, čtrnáct dní před východem z Egypta, přikázal Bůh Mošemu, aby vyhlásil novoluní. Od této chvíle se datuje tradice Nových měsíců, která nepřerušena trvá do dnešních dnů. Dnes však již nemá Roš chodeš takový význam jako v historii.

V dobách existence jeruzalémského Chrámu vyhlášoval Roš chodeš nejvyšší rabínský soudní dvůr – Sanhedrin. Po uplynutí 29 dní od posledního novoluní, třicátý den měsíce, čekali rabíni v jeruzalémském Chrámu příchod svědků. Každý muž, který na obloze uviděl první srpek nového Měsíce, spěchal do Chrámu podat svědectví. Pokud přišli alespoň dva důvěryhodní svědci včas, mohl soudní dvůr vyhlásit 30. den dnem Nového měsíce, v Chrámu přinesli *KOHANIM* (kněží) předepsané oběti a začalo nové počítání. Mohlo se ovšem stát, že například pro špatné povětrnostní podmínky nespatrił třicátý den nikdo nový srpek Měsíce. Proto musel Sanhedrin počkat a automaticky pak vyhlásit Roš chodeš až den následující. V průběhu generací se ustavil v Jeruzalémě zvyk slavit Roš chodeš již třicátý den měsíce s nadějí, že svědkové dorazí ještě před západem Slunce. Pokud však nikdo včas do Chrámu nedorazil, slavil se i den třicátý první.

Jak se měli Židé mimo Jeruzalém dozvědět, byl-li vyhlášen Roš chodeš třicátý nebo třicátý první den? Sanhedrin vysílal jízdní posly po Izraeli a se vzdálenou Babyloníí, kde žila významná židovská komunita, existovalo spojení pomocí systému ohňových signálů zapalovaných na vybraných výšinách. V době druhého Chrámu se však objevili nepřátelé, kteří na kopcích úmyslně zapalovali ohně a šířili falešné zprávy. V Babylonii si nevěděli rady. Kdy slavit svátky? Tóra píše jasně, že Pesach má být patnáctý den

měsíce nisan, kdy ale byl Roš chodeš? Kdy začal měsíc nisan? Protože byly jen dvě možnosti, rozhodli se rabíni slavit svátek v obou možných termínech. Tak vznikl zvyk zdvojit mimo Izrael biblické svátky. Situace se však dále zhoršovala, Římané pronásledovali přicházející svědky a dobrovolníků ubývalo. Za těchto podmínek ustanovil rabín Hilel II. ve 4. století o. l. pevný kalendář. Z úcty ke staré jeruzalémské tradici přiřkl některým měsícům dvoudenní Roš chodeš, jiným jednodenní. Biblické svátky mimo Izrael zůstaly dodnes dvoudenní.

V dnešní synagogální liturgii je Roš chodeš spojen se čtením z Tóry, přídavnou sváteční modlitbou Musaf a recitací vybraných žalmů, kterým říkáme Halel.

Na rozdíl od Slunce zdánlivě mění Měsíc při svém oběhu kolem planety Země svou velikost. Někdy z něj vidíme jen malý kousek ve tvaru „D“ a říkáme, že Měsíc dorůstá, jindy Měsíc couvá. Couvá, couvá až se najednou ztratí. Izraelský národ je v tradici proto často právě k Měsíci přirovnáván. Od doby Avrahama (Abraháma) židovský národ rostl po patnáct generací k úplňku v době králů Davida a Šalomouna, pak postupně patnáct generací couval ke zdánlivému zániku v době zničení prvního Chrámu Babyloňany. Na rozdíl od ostatních národů, které se objeví na dějinné scéně, aby získaly moc, expandovaly, došel jim dech a ztratily se (viz Asyřané, Babyloňané, Peršané, antičtí Řekové, Římané atd.), se židovský národ, tak jako Měsíc, nikdy skutečně neztratil. V průběhu historie se již několikrát po zničujících katastrofách znovu objevil a i dnes po útrapách 20. století s novou silou žije dál.